

ПОЗДРАВНЕ РИЈЕЧИ

Академик Миомир ДАШИЋ

ИСТОРИЈСКИ ДУГ ДИНАСТИЈИ ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ•

Поштовани скупе,
Даме и господо,
Драги колеге,

Част ми је и задовољство да по дужности председника Научног одбора за припрему скупа отворим међународни научни скуп *Династија Петровић Његош* и да Вас поздравим у име Одбора, и у име Црногорске академије наука и умјетности и Универзитета Црне Горе, као организатора Скупа.

Радује ме што се међу нама данас налазе као гости високе личности политичког и државног живота Црне Горе.

Са задовољством поздрављам господина Мила Ђукановића, председника Републике Црне Горе и председника Почасног одбора овог скупа, као и чланове Почасног одбора.

Са уважавањем поздрављам академика Драгутина Вукотића, председника ЦАНУ, и чланове Академије.

Срдечно поздрављам колегу проф. др Предрага Обрадовића, ректора Универзитета Црне Горе, и професоре Универзитета.

Част ми је да поздравим принца Николу Петровића, потомка славне лозе Петровића.

Поздрављам њихове екселенције генералне конзуле Русије господина Јурија Бичкова, и Грчке господина Сотираса Атанасиоу.

Ријечи поздрава упућујем и представницима медија који прате рад скупа.

Још једном захваљујем свима који су се одазвали нашем позиву да активно учествују у раду овог скупа.

* * *

Организацији овог научног скупа приступили смо са увјерењем да је ријеч о једној од најзначајнијих тема црногорске историје – *династији Петровић Његош*, чији су владари, у периоду више од два стољећа, по чему

• Ријеч на отварању научног скупа.

су били јединствени у Југоисточној Европи, својим државничким дјеловањем учинили највише што су могли на утемељењу, развоју и обликовању црногорске државе и њеног друштва у грађанском смјеру. Овим скупом ЦАНУ и Универзитет Црне Горе враћају дио дуга династији Петровић, чији су најбољи представници, од мале земље, „карстне тврђаве”, једва видљиве на мапама Европе и издијељене на међусобно завађена племена, изградили државу уважену у свијету.

Црна Гора је имала срећу, без премца на Балкану, да је као сељачку земљу племенског патријархалног друштва, тако дуго воде, њоме управљају и усмјеравају њен историјски ход ка прогресу, почев од владике Данила (1697-1735) па до последњег династа краља Николе (1860-1918), најбољи изабраници дома Петровића, људи који су се мање или више одликовали изразитом духовношћу, политичким визионарством, етичношћу, хуманошћу, рационалношћу, државничком разборитошћу; поједини династи су били политички занесењаци и даровити политички мислиоци, широко самобразовани интелектуалци, запажени писци епистоларне прозе и књижевници; један од њих је уврштен у ред светаца над чијим се моштима и данас заклињу Црногорци; један други је, као ненадмашни пјесник и филозоф, видно обиљежио не само своју владарску епоху већ постао, и остаје трајни симбол духовне узвишености Црне Горе; готово сви су били изузетни бесједници, добри познаваоци душе црногорског односно српског народа у цјелини; били су одреда први међу угледним црногорским првацима; изузетно способни организатори борбе за ослобођење свог народа од туђина, смјели и храбри ратници и војсковође; одлучни државници, праведно строге народне судије и мудри дипломати; појединци су испољили даровитост законописаца; сви су стремили организовању државних установа, као стубова државности земље, а последња два свјетовна владара одлучно су водили Црну Гору смјером модерне грађанске државе, која је територијалним ширењем постала вишенационална и мултиконфесионална и културно сложенија; били су снажни и утицајни творци националне и историјске свијести народа из кога су потицали.

Тема овог научног скупа утврђена је, иначе, Програмом (Претпоставком) Одбора за историјске науке, чији је аутор предсједник тог Одбора академик Владо Стругар, а који су радна тијела Академије (Одбор за историјске науке и Одјељење друштвених наука) и Скупштина Академије усвојили као дугорочни програм научноистраживачког рада у домену историјске науке у Црној Гори још 1983. године. Ово је пети начни скуп (трећи међународног карактера) који се реализује по том програму, а који обухвата 28 тематских области из прошлости Црне Горе.

Чињеница да у 2001. години падају два значајна датума везана за династију Петровић Његош – 150 година од смрти *Петра II Петровића Његоша* и 80 година од смрти *краља Николе*, два њена најистакнутија представника, актуелизовала је одржавање овог скупа.

Скупштина ЦАНУ, на сједници од 7. децембра 2000. године, прихватила је предлог Одбора за историју и Одјељења друштвених наука, Његошевог института и Одјељења умјетности, који је детаљно образложио академик Стругар, да се крајем октобра и првих дана новембра 2001. године одржи научни скуп *Династија Петровић Његош*.

С обзиром на велики историографски и културолошки значај ове теме, органи ЦАНУ су одлучили да се формирају два одбора – Почасни одбор научног скупа, као репрезентативно тијело, и Научни одбор за припрему скупа, који ће се непосредно старати о припремама и организацији скупа.

Предсједник Републике Црне Горе господин Мило Ђукановић са задовољством је прихватио предлог Предсједништва Академије да буде на челу Почасног одбора, чији су чланови водеће личности највиших научних и културних институција у Црној Гори, вјерских заједница, представници Владе Републике Црне Горе, академици и универзитетски професори, чија су имена публикована у Програму скупа.

Универзитет Црне Горе, у међувремену, упутио је Академији иницијативу да буде суорганизатор овог научног скупа, што је са задовољством прихваћено. Ове двије највише научне установе у Црној Гори, поред овог скупа, организовале и друге активности на обиљежавању Његошевог јубилеја (припремање критичког издања Његошевих дјела, објављивање зборника књижевно-критичких текстова о Његошу, подизање споменика Његошу и др.).

Научни одбор за припрему скупа утврдио је идејну основу скупа, која је са позивним писмом упућена научницима и ствараоцима из Црне Горе и из других културних средина СР Југославије, који се баве историјским, правним, филозофским, књижевним, умјетничким, религијским и другим питањима из доба владавине династије Петровић Његош.

Позиви за скуп су упућени и свим академијама наука и умјетности бивших југословенских република, академијама наука Русије, Украјине, Бугарске, Румуније, Грчке, Француске, Италије и другим научним установама са којима сарађују ЦАНУ и Универзитет Црне Горе, чиме се желио нагласити његов научни значај и међународни карактер.

За скуп је пријављено 126 саопштења из земље и иностранства (Русија, Украјина, Словенија, Њемачка, Грчка). Од тога је за тематски дио скупа посвећен Његошевом јубилеју пријављено 46 реферата.

Овако замашан број саопштења говори о великом интересовању за поменућу тему. И поред богате историографије – домаће и стране – остало је још простора за нова научна истраживања и нове научне оцјене, што наговјештавају и наслови многих пријављених саопштења. Иако неке теме по наслову упућују на конкретност догађаја и не обећавају синтетичан приступ, што је била жеља организатора, Научни одбор је одлучио да не врши унапријед никакву селекцију, већ да се сваком пријављеном аутору омогући да говори и саопшти своја виђења. Научни одбор је свјестан да сва пита-

ња и контроверзе везане за династију Петровић неће бити разријешене на овом скупу и да ће заокупљати пажњу науке и убудуће.

Као што се из Програма скупа види прва два дана скупа (29. и 30. октобар) и посљедња сесија 1. новембра посвећени су историографским и културолошким темама везаним за династију Петровић Његош.

Трећи и четврти дан рада скупа – *31. октобар – дан 150. годишњице смрти Петра II Петровића Његоша*, у цјелости – обје сесије – и једна *1. новембра* – посвећени су сагледавању значаја књижевног и филозофског дјела овог великана у свјетлу модерних поетолошких истраживања и интернационалне рецепције. Наравно, расправа ће се водити и о другим питањима везаним за мисао овог горостаса духа без кога Црна Гора не би била оно што јесте.

Почасни одбор научног скупа, на сједници одржаној 10. септембра 2001, под предсједништвом предсједника Одбора господина Мила Ђукановића, оцијенио је да је тема *Династија Петровић Његош* добро одабрана и научно актуелна и подржао идејну основу скупа. Истакнуто је да су Академија и Универзитет урадили све што је неопходно да на скупу доминира научни приступ и да он буде на одговарајућем научном нивоу. На сједници Почасног одбора постављено је и питање мјеста одржавања скупа, па је након расправе о томе, закључено да одлуку о мјесту одржавања скупа донесу, зависно од објективних услова за рад, његови организатори – ЦАНУ и Универзитет. Ове двије научне куће, уз дужно уважавање мишљења и предлога да се скуп дијелом одржи и на Цетињу, оцијениле су да је, ипак, најцјелисходније да се он одржи у просторијама Универзитета и Академије.

Изражавам задовољство што је залагањем предсједника Почасног одбора господина Ђукановића Влада Републике Црне Горе определилила средства потребна за одржавање овог скупа и за публикување зборника радова.

Значај овог научног скупа – на коме ћемо имати прилике да чујемо – како сам већ рекао, 126 реферата и расправу о њима – а у којима ће, надам се, осим интерпретирања утврђених чињеница, бити понуђени и нови научни погледи, судови и сазнања о династији Петровић Његош, или о појединим њеним представницима, о њиховој историјској улози, дјелу и времену – видим и у томе што он може бити подстицајан да се и млађа генерација истраживача, уз озбиљнију бригу научних установа Црне Горе, усмјери и запути у дубља, студиознија истраживања (архивска и друга) и да, на научно модернији начин, уз поштовање темељног историјског начела казати *како је уистину било*, даље размишља о научној историографској и уопште културолошкој проблематици. Ангажовање научних установа у том смјеру и конципирање једног стратешког програма обуке младих научника треба да постане један од главних и неодложних задатака, јер је очигледно да постоји озбиљна криза у обезбјеђивању научног подмлатка за историјску и неке друге друштвене науке од темељног националног значаја.

На крају, позивам све учеснике научног скупа на отворену, научно разложну, толерантну расправу, са жељом да се поштује мишљење сваког аутора, који мора бити свјестан своје научне, стручне и моралне одговорности за написано и изговорено. Вјерујем да ће овај импозантни скуп, јединствен по броју учесника у историји Академије и Универзитета, дати значајан допринос освјетљавању историјске епохе династије Петровић, која је утемељила црногорску државност, изборила њено међународно признање и свјетско уважавање. Но, оцјену о његовој успјешности препустимо научној ријечи и критици, која се очекује и на овом скупу, а нарочито након објављивања зборника радова, који ће бити његово трајно свједочанство.

Захваљујем на пажњи!

Дајем ријеч господину Милу Ђукановићу, предсједнику Почасног одбора научног скупа.

Мило ЂУКАНОВИЋ

Господине Предсједниче Црногорске академије наука и умјетности,
Господине Ректоре Универзитета Црне Горе,
Драги гости,
Госпође и господо,

Изражавам поштовање Црногорској академији наука и умјетности и Универзитету Црне Горе, исто тако и свим учесницима Међународног научног скупа Династија Петровић Његош.

Са задовољством сам прихватио учешће у Почасном одбору овога међународног научног скупа, утолико прије што се истовремено обиљежава и 150 година од смрти великог пјесника црногорске бесмртности и владара Петра II Петровића Његоша, као и 80 година од смрти посљедњег црногорског суверена краља Николе. Дијелим схватање да је разматрање и изучавање историје једног народа и једне земље услов разумијевања њихове савремености, не мање и тачка ослонаца њихове будућности. Казано и његошевски, у том динамизму историјског времена и простора садржана је и савремена историјска истина о црногорском народу и Црној Гори.

Овај високи научни скуп – посвећен црногорској династији Петровић Његош – схватам као допринос тој и таквој историјској истини. Такав допринос и таква истина неопходни су црногорском друштву, а из разлога који су историчарима ближи – потребни су и историјској науци о Црној Гори.

У том смислу овај високи научни скуп схватам и као могући корак ка будућем, свеобухватнијем резултату. Схватам га, у истом контексту, и као пожељни оквир за научно преиспитивање улоге и мјеста и других, претходних црногорских династија: Црнојевића, Балшића, Војислављевића.

Госпође и господо,

У 222 године свог државног столовања – дуже него иједна јужнословенска владарска кућа – династија Петровић Његош, преко седморице династа, изразила се и вишестрано и јединствено. Мало је владарских породица, и из богатијег свијета и моћније традиције, које су као Петровићи Његоши изњедриле једног свеца, једног генијалног пјесника, и једног владарца који се уврстио у изнимке најдужег управљања у историји власти.

Савременици највећих друштвених догађаја новог доба – Америчке револуције и Велике француске револуције – а политички самртници највећег друштвеног преврата 20. вијека – Руске октобарске револуције, из при-

лика створене државе на љутом црногорском кршу, Петровићи Његоши баштиници су од епохалних достигнућа – макар као надмоћну мисао – и више него су могли. И најважније: са сталним, задивљујуће сталним погледом према свијету напретка и културе, једнако и с тежњом да се буде дио тог цивилизованог свијета. Чинећи при том све – то је константа династије Петровић Његош – да том свијету што више приближе своју „сламку међу вихорове”, своју Црну Гору.

Нема много ни примјера (ако сличних уопште има), да једна владарска кућа у тој мјери, до потпуности, буде стопљена са својом земљом и својим народом, као династија Петровић Његош са Црном Гором. Отуда и њихово трајно, највише мјесто у Црној Гори. Како за њиховог управљања тако – што је већ ријеткост – и у свијести црногорског потомства, у поимању савремених Црногораца. Ни данас, готово цио вијек од њиховог силаска са историјске позорнице, нема Црногорца – и не мање важно: ни припадника осталих националности Црне Горе – у чијој интими као понос не живе Петровићи Његоши. А од тога, од вјечног памћења свога народа, не може бити узорнијег постојања.

Ратници и духовници, државници и пјесници, филозофи и визионари Црне Горе – све су то Петровићи Његоши. И тешко је рећи у чему су љепши и витешкији. Али сви њихови прелијепи ликови узмичу пред њиховим основним профилем, или чине његову суштинску црту: црногорски слободари. Иако на пустом црногорском камену, Петровићи Његоши са кољена на кољено уздизали су и уздигли највећу вриједност човјека: да слобода нема цијену. Тиме су, и као династи који су и лично с мачем у руци за два вијека предводили Црногорце у биткама за слободу, своју малу и сиромашну Црну Гору извели достојно, лицем међу просвијећене и срећније народе.

С тим завјештањем, дубоко усађеним у бићу и савремених Црногораца, Петровићи Његоши, и кад их више није било, чували су и сачували Црну Гору од срамоте ланаца или од још веће срамоте: сарадње с ропством. С тим завјештањем Петровића Његоша Црна Гора се једнодушно огласила и у зору свог највећег датума у 20. вијеку – свенародним антифашистичким устанком 13. јула 1941, сврставајући се у демократску коалицију слободног свијета, гдје су јој управо Петровићи Његоши утемељили мјесто.

Само на тим принципима – слободарства Петровића Његоша и савременог антифашизма – држава Црна Гора може опстати и одлучна је да опстане.

Госпође и господо,

Петровићи Његоши добро су знали и друго: да слобода једног народа није и не може бити осигурана без државне организације тог народа. Зато су, нарочито од Петра I Петровића Његоша, предузимани посебни напори да Црна Гора освоји једну вишу и највишу државну организованост, одно-

сно сопствену државу. На том гигантском црногорском државном путу Петар I и Петар II Петровић Његош извршили су крупне припреме, књаз Данило учинио државну прекретницу, а књаз и краљ Никола довршио њихову далекосежну замисао и визију, кад је 1878. Берлински конгрес Црну Гору као 27. земљу и међународно признао као државу. То је био највећи тренутак династије Петровић Његош, остварење црногорског државног сна, историјска потврда њиховог животног, удруженог владарског циља и дјела.

Непотчињавање Црне Горе и њене државе било коме и било чему – посљедња је порука Петровића Његоша. Емигрантска судбина, и за 68 година почивање земних остатака изван Црне Горе посљедњег владара из куће Петровић Његош – сурови су доказ и цијена управо такве поруке. А не какве друге.

Трагични јужнословенски догађаји посљедње деценије 20. вијека, свом драматичношћу суочили су Црну Гору и са основним порукама владарске традиције династије Петровић Његош. У том суочавању није било могућно мимоићи њихову свевремену, тако и савремену, па и сасвим актуелну вриједност. Не само због тога, али и стога се Црна Гора данас налази пред одлуком о повраћају свих атрибута своје старе, међународно признате, црногорске државе. Чврсто увјерена да тиме на најбољи начин сљедује и богатство државничког ума својих модерних твораца, своје свеprisутне династије Петровић Његош.

Судбина посљедњег из династије Петровића – краља Николе вјечита је опомена Црногорцима, поучна за све, шта се све може десити једном народу кад изгуби своју државу. Данашње генерације Црногораца разумјеле су то на прави начин и неће дозволити губитак властитог идентитета и своје суштинe. Ни ради своје славне прошлости, ни ради своје европске будућности.

Држава Црна Гора остала је дужна Династији Петровић Његош. Нека овај научни скуп, уз све остало, буде макар наш дио враћања тог дуга.

Захваљујем на пажњи и желим вам успјешан рад.

Подгорица, 29. 10. 2001. године

Академик Драгутин П. ВУКОТИЋ, предсједник ЦАНУ

ПРОТИВ ИСТОРИЈСКЕ ЗАБОРАВНОСТИ

Веома поштоване колегинице и колеге, уважени учесници научног скупа о династији Петровића,

Захтјевна функција коју у Црногорској академији наука и умјетности обављам дугих дванаест година, а коју ових дана с искреним радовањем приводем крају, обавезује ме да вам се обратим срдчним поздравима и најбољим жељама за конструктиван и плодотворан рад овог скупа, у толерантној академијској атмосфери и интелектуално празничком расположењу.

Осјећам часну дужност да, уз изразе добродошлице и поштовања свих вас скупно и сваког појединачно, посебно поздравим предсједника Републике Црне Горе и Почасног одбора научног засједања, уваженог господина Мила Ђукановића који је, посредно и непосредно, омогућио одржавање овог скупа.

Увјерен сам да, заједно са вама, дијелим осјећања истинског задовољства, што на овој научној свечаности посвећеној историјском, духовном и државотворном доприносу династије Петровића уздицању Црне Горе, могу да, с особитим поштовањем, поздравим директног потомка ове знамените породице – принца Николу Петровића.

Ријечју, благодарим свима који су се одазвали позиву да активно учествују на овом скупу и потрудили се да својим ауторским радовима пруже прилог додатном проучавању доступне литературе или откривању нових историјских извора, као и вјеродостојном тумачењу владарских и владичанских садејстава и културних подвига чланова династије Петровић Његош. Они су ушли у легенде, носећи претешка државничка бремена.

Истини за вољу, треба нагласити чињеницу да су скоро све личности из рода славне црногорске династије у великој мјери проучене и критички процијењене. О њиховим многоструким прегнућима и историјским заслугама обављена су вриједна истраживања, публиковане бројне студије и исписана обимна и озбиљна литература. Уосталом, иако је историја пуна тамних мрља, тајних ултиматума и конспиративних дешавања, у суштини она треба да буде фактографска наука. У супротном, непровјерљива прошлост лишена чврстих доказа и аргументације запада у област параисторијске митологије.

Будући да су династи из куће Петровић Његош били свестрано образовани, проницљиви и духовно обдарени државници, владике, војсковође, дипломате, филозофи, писци и пјесници – треба их и даље проучавати, коментарисати и њима се надахњивати.

Дакле, поводи и циљеви за одржавање овог научног скупа, у организацији Црногорске академије наука и умјетности и Универзитета Црне Горе, вишеструко су мотивисани условљеношћу и међудејством прошлости, садашњости и будућности. Кажу да се и трагична историја не понавља ако се добро памти. Зацијело, историја је увијек била не само неопходна „учитељица живота” него и путоказ ка народном препороду и просперитету. Заправо, прошлост и савременост су у директној спрези са наступајућим временима и приликама.

Академик Радоња Вешовић поетски препоручује „повратак у прошлост по будућност”.

У Црној Гори су, од давнина, свака породица и братство његовали своја историјска памћења, преносила их са кољена на кољено, одржавајући сродничке везе предака и потомака, односно потврђујући свој национални идентитет и државни интегритет.

По правилу, изван своје отаџбине човјек, макар колико био грађанин свијета, не може бити потпуно срећан. Завичај није само мјесто рођења, са којим је човјек повезан пупчаном врпцом, него и простор у којем је најдјелотворнији.

Династи Петровићи били су наочити и достојанствени, физички и духовно допадљиви. Памте се по мудрости, разборитости и неустрашивој одважности.

Гете у „Фаусту” закључује да оно што вриједи ни пред далеким потомством не блиједи.

Иако на свим пријестолима има владарских грехова, Петровићи су поступали визионарски, монашки одмјерено и горштачки одлучно. У њиховој лози рођен је светац, а стасали су поједини помиритељи и ујединитељи, писци ванвременски значајних и космополитски прихваћених поетско-филозофских ремек-дјела, мисаони великани и „цареви јунака”. Они су посједовали енергију дивовског отпора, неопходну за преживљавање народа у тешким околностима сурове немаштине, освајачких непријатељских претензија и похода, братственичких завада и неслоге црногорских племена, издаја и превјеривања. На жалост, чести међусобни сукоби слободољубивих и пријекних Црногораца увијек су се кобно завршавали. Државничке способности Петровића, стваралачка супериорност и емотивна стабилност, несумњиво су биле подстицане сваковрсним недаћама и каљене рјешавањем свакодневних егзистенцијалних проблема и збрињавањем насušних народних потреба. Они су ишли својим стопама остављајући дубоки траг у црногорском народу.

Петровићи су и у великим невољама, које су им изоштравале мисаоност, поступали мирољубиво, правдољубиво, договорно и разложно, трудећи се да сачувају народно биће, етничку равноправност и традиционални понос. Стварали су да би постојали и опстајали, сматрајући да за кретање унапријед пут треба да буде поплочан врлинама. Вјеровали су у црногорско поштење и препоручивали да се оно одржава и његује.

Историјске поуке су увијек корисне, а поруке су често упозоравајуће, иако је прошлост неповратна, ма колико протекла дешавања асоцијативно била слична или подударна.

Историјска упоређивања пружају могућност да се изравно закључује о сличностима или разликама. Наиме, сјећања на прошлост никада нијесу предалека и не могу бити узалудна. Историјски заборави, превиди или фалсификати су недопустиви народима који претендују на своју аутентичност. Псеудоисторичари, аматери у изучавању повијести или паранаучно мотивисани историчари, скоро редовно подешавају прошлост према садашњости.

Оправдано је очекивати да ће на овом скупу, научно компетентни и етички досљедни историчари, који своје закључке доносе на основу поузданих података и необоривих доказа, макар дјелимично разријешити недовољно позната или непроучена збивања и догађаје у периоду владавине династије Петровића. Ове црногорске достојанственике не треба идеализовати или дивинизирати, иако су били изузетни и натпросјечни духовници и државници.

Укратко, иако вријеме хаба људе и њихова дјела, а суд времена је најмјеродавнији за све вриједности, Његошево „решето времена” је допринијело да се прах прошлости добро просије и да се задржи непатворена истина о улози, остварењима и трајним заслугама, које су династи Петровићи уградили у стамене темеље своје домовине. Они су Црну Гору сврстали у ред цивилизованих европских земаља.

Дакле, само горостасне личности, попут владика и господара из куће Петровић Његош, могу да стварају историју, и успјешно утичу на судбине људи и свог народа.

Проф. др Предраг ОБРАДОВИЋ, ректор Универзитета Црне Горе

Уважени Предсједниче Републике,
Поштовани Предсједниче Црногорске академије наука и умјетности,
Цијењени учесници научног скупа,
Даме и господо,

Драго ми је да вас у својству ректора Универзитета Црне Горе могу поздравити као учеснике научног скупа посвећеног Династији Петровића, најславнијој црногорској породици у дугом ходу Црне Горе кроз вријеме. Чини нам част да смо један од организатора оваквог скупа који се први пут организује у Црној Гори.

Ми стојимо пред отвореном и неизвјесном будућношћу. Налазимо се на раскрсници са које воде различити путеви, од којих многи нијесу стазе ка добру. Да бисмо боље изабрали, јер не бирамо само за себе већ и за она која долазе после нас, неопходно је боље познавати садашњост и јасније сагледавати прошлост. У том смислу, свако ваљано читање историје је неопходан услов да она постане учитељица живота.

Иако је мој позив био служење природним наукама и свијету бројева, изгледа ми да колективна свијест једног народа личи на призму која сваком покољењу даје различиту слику прошлости која се кроз њу прелама. Такво искуство говори нам о релативности сазнања наука посвећених човјеку и његовом друштву. У таква отворена питања спадају и проблеми везани за читаве епохе прошлости ових простора, питања везана за знамените, а заборављене породице и династије, сазнање о великим личностима и преломним догађајима. Сви они траже ново виђење, другачије читање и потпуније тумачење од онога које нам је историјска наука често нудила као коначне истине и апсолутна сазнања.

Вјерујем да ће бројна излагања угледних посленика са поља историјске и других наука учинити, да се и улога, рекао бих и својствена мисија, најзнаменитије црногорске породице потпуније објасни, боље сагледа и праведније просуди. Петровићима, оснивачима савремене црногорске државе, већ одавно то дугујемо. Надам се да ће тај дуг после овог скупа бити мањи.

Убијеђен сам да нема тог спорног питања из прошлости једног народа и његовог друштва у ком се не може разговарати толерантно и без језика

мржње. Зато вас позивам да разговор о овој узвишеној теми црногорске историје буде не само допринос расвјетљавању једног значајног питања наше прошлости, већ и прилог толерантности неистомишљеника. Дух Универзитета нас обавезује на поштовање другог и другачијег. Зато бих волио да по окончању овог скупа он не буде вреднован само као прилог историјској истини, већ и као допринос култури разговора.

Принц Никола ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ

Господине Предсједниче, господо академици и професори, драги пријатељи, Желим да вас поздравим и изразим моју захвалност због интереса који показујете вашим присуством скупу о мојој породици.

Тај интерес су многи од вас већ исказали у сатима и данима драгоцјених истраживања и размишљања.

Посебно ми је задовољство што је поново рођен интерес за династију и историју којој нема равне у Европи.

Молим да разумијете да, због језика, не осјећам се сигурним да се изразим пред вама који то највише заслужујете.

Због те чињенице осјећам се помало као дијете. Дијете које је неоправдано изгнанство, као што су сва изгнанства, ишчупало тако дуго из његових коријена.

Више генерација Петровића Његош су патиле у тишини због принудне одвојености, али ја сам данас свјестан да су и многи Црногорци такође патили.

Такође, са дјечијом наивношћу сањам о златном добу када су и Срби и Црногорци градили своје државе у духу братства и међусобног поштовања.

Сањам о добу кад су Црногорци умјели сачувати своје моралне и духовне вриједности у много тежим ситуацијама од данашње.

Дјечијим идеализмом сам вјеровао и вјерујем још увијек да умјетност и култура могу трансформисати еуфорију деструкције у креативни занос.

Управо тај несрећни дјечак, потекао из фамилије која нас је овдје окупила, желио би да подијели тај сан са вама.

Овај научни скуп ће природно побудити различита мишљења. Сваки од вас ће, заправо изразити личну интерпретацију тих триста година црногорске историје, што је за поштовање у сваком случају.

Међутим, универзитетски оквири нас обавезују на одређену дистанцу и било би штета да наша дебата буде под утицајем политичких питања данашњице и за мене би било болно да моја породица буде разлог неспоразума.

Било како било, академици су понегдје били извори конфликта, док ће наши бити извори пронађеног мира.

Хвала на разумијевању.

Dott. Ermanno FALABELLA

E' motivo di orgoglio, quale rappresentante dell'Associazione „Amici del Montenegro”, prendere la parola in questo consesso destinato ad onorare un Poeta e la sua Dinastia così compenetrata nella Storia di un Paese che fu la „sentinella” della Civiltà Cristiana ed avamposto dell'Europa.

Nel porgere a voi tutti il saluto dell'Associazione, desidero ringraziare quanti ci hanno permesso di essere presenti per testimoniare come, di fatto, anche fuori dai vostri confini un seme della Dinastia Petrovic Njegos abbia dato grandi frutti.

Per noi Italiani, il Montenegro, al di là delle comuni lotte dei Veneziani e della Repubblica di Ragusa in un lontanissimo passato, è legato indissolubilmente al ricordo della seconda Regina d'Italia, la Principessa Elena, sbarcata a Bari nel lontano 1896 per diventare „Principessa di Napoli”.

Elena di Montenegro giunse in Italia in un momento particolarmente difficile e delicato della nostra Storia. Vi era stata la battaglia di Adua ed il Paese era profondamente diviso, cosa, del resto, non nuova in Italia, all'indomani della caduta del Governo Crispi.

Il garbo, la serena compostezza di quella giovane Principessa, portò un raggio di speranza del nostro Paese.

Divenuta poco dopo Regina, a seguito della tragedia di Monza, seppe conquistare il cuore degli Italiani impegnandosi attivamente in opere di carità ed assistenza.

Rifulsero le Sue doti accanto a quelle del Suo sposo, Re Vittorio Emanuele III, all'indomani del terremoto di Reggio e Messina: è noto il Suo appello al Comandante delle navi russe giunte per prime sul posto: „Non è la Regina che vi parla, ma una madre e una sposa in ansia per i suoi congiunti”.

Durante la Prima Guerra Mondiale trasformò la Reggia del Quirinale in Ospedale, prodigandosi in ogni modo e raccogliendo ovunque sentimenti di stima ed affetto. E' nota, del resto, la popolarità della Famiglia Reale Montenegrina in Italia: a Roma e Bari, il Re Nikola veniva affettuosamente appellato con il nome di „Zio”.

Ma non solo l'animo della Regina Elena si distinse nell'assistenza a soccorso. Ella seppe interpretare i sentimenti degli Italiani in ogni evento: dalla partecipazione commossa alle Giornate della Fede, alla donazione dell'oro alla Patria,

salendo le scale del Vittoriano di Roma e consegnando l'anello nuziale unitamente a tante altre spose d'Italia.

Ottenne il più alto riconoscimento per una Sovrana Cattolica, Pio XI, infatti, Le assegnò la „Rosa d'Oro” della Cristianità.

E' da ricordare l'iniziativa presa il 27 Novembre 1939, quando inviò un omaggio alla Regina Madre del Belgio, alla Granduchessa del Lussemburgo, alla Regina Giovanna di Bulgaria — figlia della stessa Elena — alla Regina Guglielmina d'Olanda, tutte le Sovrane dei Paesi rimasti neutrali. „Io mi sento incoraggiata”. Ella disse, „a dirigere a Voi questo invito ad nutrire la speranza che noi sapremo unire i nostri sforzi per la Pace”.

Nell'esempio di questo fecero già due Principesse di Casa Savoia: Margherita d'Austria e Luisa d'Angouleme, madre di Francesco I Re di Francia.

Era il precedente della Pace di Combrai, passata alla Storia come „Pace delle Dame”.

„Possa aver dato”, disse sempre la Regina Elena nel Suo messaggio, „anche a noi indurre gli spiriti a volere che la guerra abbia fine e che si cerchino, da una parte e dall'altra, con senso di equità i mezzi necessari per risolvere il conflitto in modo che l'Onore di tutti sia salvo”.

E' noto che il tentativo fallì, sia per l'ostilità della Germania sia dello stesso Mussolini, il quale non poteva ammettere il successo della Regina, e di conseguenza di Casa Savoia, là dove egli stesso aveva fallito ai primi di Settembre 1939.

Il tempo è tiranno e non mi posso dilungare troppo. Comunque a Brindisi e a Salerno fu vicina al Re e alla sofferenza del Popolo Italiano.

„Dona nobilissima” La definì il Presidente Gronchi, onorando questa Figura, in una tempestosa seduta parlamentare chenon diede certo un'immagine edificante di questa Istituzione.

Nel 1989, le Guardie d'Onore alle Reali Tombe del Pantheon di Roma, che scortarono le Salme del Re Nikola, della Regina Mylena e delle Principesse Xenya e Vijera nel Loro viaggio di ritorno in patria da S. Remo a Cetinje, decisero di costituire l'Associazione „Amici del Montenegro”.

Questa Associazione, presieduta dall'Ammiraglio di Squadra Antonio Cocco, che mi onoro di rappresentare, ha il compito statutario di „Onorare la Memoria e tener vivo il ricordo di S.M. la Regina Elena di Savoia già Principessa Reale Jelena Petrovic Njegos del Montenegro”; in quest'ottica continua ad incrementare i rapporti di Amicizia tra l'Italia ed il Montenegro.

La sua attività si è forzatamente interrotta nel 1990, a causa degli eventi bellici che tutti noi conosciamo: riprendendo ad operare concretamente 1996, al termine dell'Embargo delle Nazioni Unite, l'Associazione „Amici del Montenegro” ha svolto sei Missioni Umanitarie a favore dell'Orfanotrofio „Mladost” di Bijela, dell'Ospedale „Danilo I” di Cetnije, del Centro Clinico ed della Scuola „Savo Pejanovic” di Podgorica. Ha, inoltre, preso parte a numerose manifestazioni organizzate da Istituzioni Montenegrine sia in Montenegro sia in Italia.

Ogni qualvolta l'Associazione è giunta in Montenegro, le Guardie d'Onore presenti hanno effettuato il Servizio di Guardia d'Onore ai Sovrani Montenegrini nel „Cipur” di Cetinje e reso Omaggio al Busto della Regina Elena nell' Ospedale „Danilo I” ed alle Tombe dei Principi Montenegrini sepolti presso il Monastero di Cetinje.

La profonda amicizia e l'affetto con cui vengono sempre accolte le Delegazioni della nostra Associazione hanno trasformato i Soci strumenti di divulgazione della Storia e delle tradizioni del Popolo Montenegrino, dando continuità al legame con la Dinastia Petrovic Njegos iniziato, per gli Italiani, con la Regina Elena.

Nel ringraziarvi per la cortese attenzione, auguro a voi tutti un buon proseguimento dei Lavori.

Др Ермано ФАЛАБЕЛА

Част ми је да узмем ријеч у својству представника Удружења „Пријатељи Црне Горе” на овом скупу чији је циљ да прослави Пјесника и његову Династију која је дубоко укоријењена у историју Земље која је била „стража” хришћанске цивилизације и предстража Европе.

Поздрављајући вас у име Удружења, желио бих да захвалим онима који су нам омогућили да будемо присутни да бисмо посвједочили како је, доиста, и ван ваших граница, сјеме династије Петровић дало значајне плодове.

За нас Италијане име Црне Горе је, поред заједничке борбе Венецијанаца и Дубровачке Републике у далекој прошлости, нераскидиво везано за сјећање не другу краљицу Италије, принцезу Јелену, која се искрцала у Барију далеке 1896. године да би постала „принцеза од Напуља”.

Јелена од Црне Горе је стигла у Италију у посебно тешком и деликатном тренутку наше историје. То је било у вријеме битке у Адуи када је земља била дубоко подијељена што, уосталом, и није нека новост у Италији, одмах након пада Криспијеве владе.

Отменост и ведро смиреност младе принцезе донијеле су зрак наде нашој земљи.

Одмах након трагедије у Монци постала је краљица и знала је придобити срца Италијана, активно се залажући у добротворним активностима.

Њене врлине су заблистале пуним сјајем, уз врлине њеног супруга краља Виторија Емануела III, сјутрадан након земљотреса у Ређу и Месини: чувено је њено обраћање команданту руских бродова који су први стигли на лице мјеста: „Не говорим вам као краљица, него као мајка и супруга која је у бризи за својим најближим”.

У току I свјетског рата претворила је палату Квиринале у болницу, залажући се на све могуће начине, побирајући на тај начин поштовање и симпатије посвуда.

Уосталом, позната је и популарност црногорске краљевске породице у Италији: у Риму и Барију су краља Николу са симпатијама називали „стрико”.

Међутим, срчаност краљице Јелене се није састојала само у пружању помоћи. Она је знала да тумачи осјећања Италијана у свим приликама: од дирљивог учешћа у Данима вјере, до поклањања злата Домовини, пењући

се степеницама Vittoriana у Риму и поклањајући свој вјенчани прстен као и остале супруге у Италији.

Добила је највише одликовање које се даје католичком суверену, односно Пио XI кој је додијелио „Златну ружу” хришћанства.

Треба подсјетити на иницијативу од 27. новембра 1939. године када је послала поруку Краљици мајци Белгије, великој војвоткињи од Луксембурга, краљици Ђовани од Бугарске – својој кћерки – краљици Гуљелмини од Холандије – све суверени земаља које су остале неутралне. „Осјећам се охрабреном”, рекла је „да вам пошаљем овај позив са надом да ћемо ми знати ујединити наше напоре за мир”.

Њен примјер су слиједиле двије принцезе куће Савоја: Маргерита од Аустрије и Луиза од Ангулема, мајка Франсоа I, краља Француске.

Била је претеча мира у Комбраи, који је ушао у историју као „Мир дама”.

„Нека нам буде дозвољено”, каже краљица Јелена у својој поруци, „да и ми подстичемо људе да желе да се рат заврши и да се нађу, са обје стране, равноправно, потребна средства да се конфликт ријеши на начин да буде спашена част свих”.

Познато је да је покушај пропао, и због противљења Њемачке, као и самог Мусолинија, који није могао да прихвати краљичин успјех, односно успјех куће Савоја, тамо гдје је он сам пропао почетком септембра 1939. године.

Вријеме је тиранин и не могу бити превише опширан. У сваком случају, у Бриндиизију и Салерну је остала уз краља уз пуно разумијевање патњи италијанског народа.

„Веома племенита жена”, тако је дефинисао предсједник Гронки, исказујући поштовање њеној личности на једној бурној сједници Парламента, која сигурно није оставила поучну слику о овој институцији.

1989. године Почасна стража краљевских гробова у Пантеону у Риму, који су пратили посмртне остатке краља Николе и краљице Милене и принцеза Ксеније и Вјере на њиховом повратку у домовину, до Цетиња, одлучили су да оснују Удружење „Пријатељи Црне Горе”.

Ово Удружење, којем предсједава адмирал ескадриле Антонио КОКО, кога имам част да представљам, има статуарни задатак да „изрази почаст и одржи живим сјећање на Њено Величанство краљицу Јелену Савојску, некадашњу краљевску принцезу Јелену Петровић Његош од Црне Горе”; у том циљу настављамо са унапређењем односа пријатељства између Италије и Црне Горе.

Активност Удружења је насилно прекинута 1990. године због ратних догађаја који су нам свима познати. Наставили смо са конкретним активностима 1996. године након укидања санкција УН. Ово Удружење је реализовало 6 хуманитарних мисија у корист дома за напуштену дјецу „Младост” у Бијелој, болнице „Данило I” на Цетињу, Клиничког центра и школе „Са-

во Пејановић” из Подгорице. Поред тога, учествовало је у бројним манифестацијама које су организовале црногорске институције у Црној Гори и Италији.

Увијек када је Удружење долазило у Црну Гору, почасна стража је обавила службу почасне страже суверенима Црне Горе на Ћипуру на Цетињу и указала је почаст бисти краљице Јелене у болници „Данило I” на Цетињу и гробовима црногорских принчева сахрањених у манастиру на Цетињу.

Дубоко пријатељство и симпатије које је увијек указивано делегацијама нашег Удружења, претворили су чланове у инструменте ширења историје и традиција црногорског народа, омогућавајући континуитет веза са династијом Петровић Његош који је започео, за нас Италијане, са краљицом Јеленом.

Захваљујући на љубазној пажњи, желим свима вама плодан наставак рада.

Angelo RANZINI

Ho accolto con particolare soddisfazione l'invito della Vostra Accademia a partecipare a questo qualificato Convegno dedicato alla Dinastia Petrovich Njegoš, la più antica ed illustre dinastia autoctona della penisola Balcanica. Nella storia millenaria della nazione montenegrina gli ultimi secoli, i più illustri, si fondono con la storia stessa della Dinastia, con i suoi Principi Vescovi custodi santi ed eroici della cristianità e dell'indipendenza all'interno del potentissimo impero ottomano.

Sono qui in rappresentanza dell'Associazione Amici del Montenegro e circa il tema del Convegno mi sento legato a doppio titolo al ricordo dell'illustre Dinastia; come italiano per la devozione e l'affetto che tutti dobbiamo alla santa ed augusta memoria della Regina Elena, Sovrana e Madre di eccezionali virtù, come persona per l'amicizia personale che mi lega da molti anni al Principe Nicola e alla sua Augusta Famiglia.

Si compiono inoltre quest'anno 150 anni dalla morte di Pietro II, poeta nazionale montenegrino e il più grande della lingua serba, autore del „Serto della montagna” che è un po' l'iliade della nazione montenegrina e che rievoca il dramma di quel Natale 1702 quando fu salvata la fedeltà alla fede cristiana di questo popolo.

Desidero inoltre informarvi che la città di Roma ha dedicato a Pietro II una piazza di Villa Borghese, località ove sono ricordati tutti i grandi poeti nazionali.

Mi auguro che questo Convegno sia una ulteriore occasione per far conoscere a tutta l'Europa la storia del Montenegro e della sua millenaria indipendenza ed in particolare il grande ruolo svolto da Re Nicola tra la seconda metà dell'ottocento e l'inizio del novecento. Gli inglesi dicono che per conoscere un uomo non è necessario incontrarlo, basta visitare la sua casa e osservare i suoi libri. E' stato infatti attraverso una visita alla sua biblioteca che già molti anni fa compresi la statura intellettuale e politica di questo sovrano; accanto ai classici di tutte le letterature europee nelle lingue originali notai i romanzi sociali contemporanei di Dickens e di Zola oltre a numerosi testi utili per l'azione di governo, dai trattati di agricoltura ad un libro francese sull'ordinamento statale dell'istruzione pubblica, da un testo sulla scienza delle costruzioni edilizie ad un trattato sull'allevamento delle api.

Mi fu così evidente la vastità e la pluralità degli interessi umanistici uniti all'attenzione per gli aspetti pratici della vita.

Particolare attenzione dedicai poi alla raccolta degli atti parlamentari del Congresso degli Stati Uniti d'America; evidentemente Re Nicola fu tra i primi statisti europei a comprendere che questi territori ex coloniali appena usciti dalla guerra di secessione e impegnati nella guerra con gli indiani per la conquista del West avevano in prospettiva un grande avvenire ed un grande ruolo politico ed economico.

Re Nicola lasciò inoltre quasi a testamento della sua azione di governo un documento fondamentale in cui auspicava il rispetto per le minoranze etniche e religiose e l'uguaglianza di diritti per tutti i cittadini.

Purtroppo, la storia della Jugoslavia ci dice che non fu ascoltato questo messaggio di saggezza.

I drammi di questi giorni e la guerra al terrorismo che sta sconvolgendo il mondo hanno avuto tuttavia un aspetto positivo per la politica europea; il clima di amicizia e di fiducia dei paesi occidentali con la Russia e con tutta l'area ex comunista ha aperto la strada ad una più vicina unità europea dagli Urali all'Atlantico e ad una reale integrazione politica ed economica.

Questa è d'altra parte la politica sostenuta con fermezza dal Governo Italiano.

Il Montenegro, che già nel corso della storia difese la propria indipendenza con l'aiuto di Venezia e della Santa Russia, potrà così divenire il centro della nuova Europa senza confini, senza dogane e senza rivalità.

In questa prospettiva ritengo che la dinastia Petrovich Njegoš con i suoi Principi Nicola e Boris potrà avere ancora un ruolo utile per la Patria montenegrina.

Анђело РАНЦИНИ

Са посебним задовољством сам прихватио позив ваше Академије да присуствујем овом квалификованом скупу посвећеном династији Петровић Његош, најстаријој и најславнијој аутохтоној династији Балканског полуострва. У хиљадугодишњој историји црногорског народа посљедњи вјекови, најславнији, утемељују се са самом историјом Династије, са њеним владарима владикама, светим и херојским чуварима хришћанства и независности у оквиру моћне отоманске империје.

Овдје представљам Асоцијацију *Пријатељи Црне Горе* и за тему скупа која је сјећање на славну династију везан сам по два основа; прво као Италијан по дивљењу и осјећањима који сви ми имамо према светој и узвишеној успомени на Краљицу Јелену, владарку и мајку изузетних врлина; друго као особа коју лично пријатељство од прије много година веже за принца Николу и његову поштовану породицу.

Ове године се навршава 150 година од смрти Петра II Петровића Његоша, највећег националног црногорског пјесника и највећег пјесника на српском језику, аутора „Горског вијенца” који је по мало Илијада црногорског народа а који евоцира успомене на Божић 1702. године када је била спашена хришћанска вјера тог народа. Желим, између осталог, да вас информисем да је град Рим посветио Петру II један трг у Вили Боргезе, мјесту гдје се чувају успомене на све велике националне пјеснике.

Надам се да ће овај скуп бити још једна прилика да се читава Европа упозна са историјом Црне Горе и њеном хиљадугодишњом независношћу, а посебно са улогом краља Николе у другој половини 19. и почетком 20. вијека. Енглези кажу да би се упознао неки човјек није неопходно да се он сретне, довољно је посјетити његову кућу и прегледати његове књиге. Прије неколико година, приликом посјете библиотеци краља Николе могао сам да упознам интелектуалну и политичку структуру овог владара; ту су се поред класика свих европских књижевности на оригиналном језику, налазили савремени социјални Дикенсови и Золини романи, као и бројни наслови о вјештини владања, трактати о грађевинарству и гајењу пчела. Све то је говорило о ширини и плуралитету хуманистичких интересовања сједињених ради усмјеравања пажње на практичне аспекте живота. Посебну пажњу сам посветио збирци парламентарних аката Америчког конгреса; евидентно је да је краљ Никола био међу првим европским владарима који је разу-

мио да те екс колонијалне територије, управо изашле из сецесионистичког рата и ангазоване у рату са Индијанцима за освајање Запада, имају у перспективи велику будућност и велику политичку и економску улогу. Краљ Никола је такође оставио као свједочанство своје владавине један важни документ у коме је тражио поштовање етничких и вјерских мањина и једнакост права за све грађане.

На жалост, историја Југославије нам говори да нијесу биле послушане његове мудре поруке.

Драма и рат против тероризма који ових дана потресају свијет имали су свакако позитиван ефекат за проевропску политику; створена је клима пријатељства и повјерења западних земаља са Русијом и са читавим бившим комунистичким блоком и отворен је један ближи пут европског јединства од Урала до Атлантика и једне реалне политичке и економске интеграције. То је политика која је подржана и од стране италијанске владе.

Црна Гора, која је већ у својој историји бранила своју независност уз помоћ Венеције и Велике Русије, може тако постати центар нове Европе без граница, царина и без ривалства. У тој перспективи држим да ће династија Петровић Његош са својим принчевима Николом и Борисом моћи имати још једну корисну улогу за домовину Црну Гору.

Академик Владо СТРУГАР

ЦРНА ГОРА, ДРЖАВА, У СРПСТВУ

Овог тренутка започињемо рад Научног скупа ДИНАСТИЈА ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ излагањем саопштења и, на крају седнице, расправом, личним освртима на саслушане податке, назнаке, одредбе, закључке, судове, претпоставке.

Научни одбор за припрему скупа, својим учинком, заслужан је наше захвалности.

Председник одбора, академик Миомир Дашић, одлично је предводио подухват, предузимљивошћу изврсног и врлим старањем.

1.

Научни скуп *Династија Петровић Његош* је замашнији од сваког досад обављеног саветовања у Црногорској академији о предметима из области историјских наука.

Овај скуп – колико памтим – већи је бројем пријављених учесника и раскошнији мноштвом наслова од иједног у Академији научног већања за скоро ће тридесет година њеног постојања.

Скуп је, дакако, изузетан и зато што је једини у Црногорској академији научни сабор, унапред, насловно увеличан својим Почасним одбором.

Почасни одбор има својство представника државе, науке, просвете, цркве.

У Одбору нема изасланика војске; заиста видан је то недостатак, јер су Петровићи предводили ратнике; а три установе – црква, просвета, војска темељна су општост савременог друштва.

Изоостајање војника, сматрам првенствено својим пропустом; као председник Академијиног Одбора за историју био сам дужан да официра правовремено предложим. Кад сам ово ипак споменуо, беше доцкан; био је већ закључен састав Почасног одбора.

Иначе, не тражим опроштај за споменути пропуст.

Овде, Почасни одбор именословом својих чланова гласи прозивку прошлости на оглед са потоњом садашњошћу: што од предака узети поучним за потомке; како вишевековну постојаност и твораство рода утврдити нераздељиво схватаним наслеђем Отаџбине.

Почасни одбор, међутим, знаменује савремену духовност домаћег друштва у којем обитавају неједнака поимања и несложни смерови, гледишта опречна и настојања у раскораку.

Исту различност, такође, наговештава и сам списак пријављених саопштења за Научни скуп *Династија Пејровић Њеђош*.

А данас, за Црну Гору, кроза све њено се издиже и свуда понире општа запитаност: хоће ли она, у заједништву са Србијом, наставити постојање и развитак у савезној држави, или се сасвим одсећи.

2.

Разлогом и врстом, та запитаност, баш мучно грчење душе народа, није скорашња. И ваља нам – верујем – очас да споменемо веома сличну прилику и готово истоветну потребу, наводећи једно тражење пре сто година, разборито и племенито, часно у родољубљу.

Наиме, војвода Гавро Вукотић, министар иностраних дјела Књажевине Црне Горе, обраћа се (из Цетиња, 30. децембра 1903) председнику владе Краљевине Србије, генералу Сави Грујићу, у Београду, подсећањем на извештај њиховог договора:

„Приликом нашег састанка у Цариграду, у мјесецу септембру” – почиње писмо војвода Гавро – „измијенили смо мисли о ситуацији на Балканском полуострву и сложили да је она погибелна, како за наш народ у Турској, тако и за обије Српске Државе.

Сагласили смо се у томе, да су одношаји између Србије и Црне Горе онда били никакви, али онда није могла пасти одговорност ни на једну нити на другу страну, јер је то био рефлект прошлог злог режима. Увидјели смо и то да је хитна потреба исправити наше одношаје.

Растасмо се у Цариграду с таквим обећањем... да Краљевина Србија и Црна Гора, ступе, једном за вазда, у такве одношаје и споразум који се ничим поколебати не могу...

Неизвјесност у нашим одношајима, у оваквим приликама, постаје не само несносна, него и до крајности опасна, за обије стране. Све овамошње патријотске кругове тешка брига мори и мориће све донде докле Србија и Црна Гора не ступе у тијесни споразум; јер је свако свјестан да што буде с једном, морати ће неизбежно и с другом Српском Државом, бити.

По налогу мога Узвишенога Господара (књаза Николе, В. С.), а у име опстанка обије Српске Државе, позивам Вас, господине генерале, да склоните Краљевску владу да ступи с Књажевском владом у свима појединоствима *Заједничког држања*..., да се договоримо о заједничкој акцији...

Ако све ово наскоро не удесимо, замислите какву страшну одговорност, пред будућношћу српског народа, на себе примамо; јер, баш њему виша опасност пријети, са свакоје стране, неголи и једном балканском народу.

Немојте оклијевати, јер смо јошт на вријеме све удесити да избјегнемо свако изненађење, већ примите ову нашу понуду с повјерењем.” (*Документи о сјољној полицији Краљевине Србије 1903-1914*. Књига I. Свеска I / приредио Андрија Раденић. – Београд: Српска академија наука и уметности, 1991, 805, 806.)

Војвода Гавро Вуковић обраћањем (10. фебруара 1904) министру иностраних дела Краљевине Србије, Николи Пашићу, наставља претходним својим писмом започето тумачење неопходне сарадње, како вели, међу обема српским државама.

„Излагање гледишта Краљевске владе на цијело стање ствари, које постоји, као и на догађаје, који могу наступити на Балканском полуострву” – каже он – „најтачније се подудара са гледиштем и досадашњим поступцима мога узвишеног Господара и Његове Владе... Сљедствено проникнути смо једним мислима, једним побудама и једним свеопштим српским интересима...

Његово Величанство Краљ Србије и Његово Краљевско Височанство Књаз Црне Горе и Брда, обавезују се споразумно и заједнички радити за одбрану и унапређење интереса српског народа...

Они лојално узимају за основу свога рада реформни програм Великих Сила и помагаће, према својим средствима, да се тај програм оствари, уздржавајући се од свега, што би могло омести његово извршење...

У случају неуспјеха мирне реформне акције, из кога год узрока, српски Владаоци резервишу Себи право да своје држање подешавају према природи опасности које би угрожавале српске интересе, о чем ће сљедовати ближи споразум”. (*Документи*, I, 1...922.)

Војвода Гавро Вуковић писмом Николи Пашићу (14. априла 1904) обавештава владу у Београду о чврстој одлучности владе на Цетињу да се братски уговори делотворна узајамност Црне Горе и Србије.

„Нотом од 28. фебруара тек. год. број 356” – вели он – „имао сам част обавијестити Вас да је Књажевска влада примила три предложене тачке, саопштене ми Вашом уваженом Нотом од 9. јануара број 142, по којима смо се имали управљати према догађајима на Балканском полуострву.

Тијем је склопљен прелиминарни споразум између Краљевске и Књажевске владе, док се учини стални свестрани уговор о савезу између двије Српске Државе...

Све што је чињено и што се је мислило чинити, између двије Српске Државе, с пуном савјешћу, оснивало се на опасностима које су пријетиле објема државама прије 28. јануара. Сад, пак, кад су опасности уостручене и другим најозбиљнијим компликацијама, осим балканских, сад кад је Аустрија увела своје жандармеријске официре, инструкторе, у Скопље, полаже нам се питање шта да чинимо...

Сад у најсветију дужност спада ми још и по трећи пут замолити Краљевску владу, да се изволи рјешитељно одлучити на један споразум између обије Српске Државе, како бисмо заједнички стали, по могућству, на бранику нашег опстанка и наших општих народних интереса". (*Документи о сјољној ђолићници Краљевине Србије 1903-1914*. Књига I. Свеска 2 / приредио Андрија Раденић. – Београд: Српска академија наука и уметности, 1998, 250.)

Војвода Гавро Вуковић јавља Николи Пашићу (19. маја 1904) да влада у Цетињу усваја од владе из Београда добијен нацрт Савезног уговора Србије и Црне Горе:

„Имао сам част примити Ваше уважено писмо од 14. априла тек. год.” – саопштава војвода Гавро – „којим сте изволели одговорити на моје писмо од 1. априла. (У писмима војводе Гавра датуми су по старом календару, В. С.).

У прилогу Вашег писма био сам срећан примити нацрт пројекта о Савезном уговору између Краљевине Србије и Књажевине Црне Горе; уговору тако жељеном и тако потребитом за обије Српске Државе и цио српски народ.

Његово Краљевско Височанство мој узвишени Господар и Његова Влада, проучивши пројект уговора, благоизволио је у главноме усвојити га; али с неким измјенама, које ми је част поднијети Краљевској влади и овдје у привитку Вами послати...

Како из овога писма, тако и из наших примједба у пројекту Уговора о савезу, Краљевска влада изволити ће увидјети најбоље намјере мога узвишеног Господара и његове Владе, да се постигне што тјешњи споразум између двије Српске Државе; споразум непоколебив нити супарничењем, нити интерпретацијом ма какве шкодљиве врсте, која би могла пореметити наше жељено зближење.

Међутим, сматрам да тврдина овог Уговора не почијева на параграфима толико колико на једној крви, заједничким интересима, на повјерењу, сродству и љубави наших Владара (књаза Николе и краља Петра, В. С.) и на једнодушности цијелог српског народа у границама и изван наших граница". (*Документи...* 1, 2, 327-329.).

Војвода Гавро Вуковић, министар иностраних дјела Црне Горе, поручује (30. јуна 1904) министру иностраних дела Србије, Николи Пашићу: потребно је да се уговором везане две српске државе ослоне на Русију, вели, нашу моћну заштитницу.

„Црна Гора од вазда” – каже војвода Гавро – „а нарочито од Петра Великог и Владике Данила, савезник је Русије и без писменог уговора; њена је традиционална политика – и поред многих искушења – постојано и савјесно придржавати се Русије, а никад ништа не предузимати без њеног знања, што би нас могло удаљити од ње.

Наше је мишљење да је и Краљевина Србија у истом случају.

Интерес је обије Српске Државе чврсто се ослонити на братску велику Русију; стога треба да смо према њој у свему искрени и да с пуним повјере-

њем гледамо на Русију, као нашу моћну заштитницу и за свако спорно наше питање непристрасног судију”. (*Документи...*, 1, 2, 473, 474.)

3.

Ево, сваким обраћањем настојећи да две српске државе сачине споразум о слози и садејству, војвода Гавро Вуковић појми и назива Црну Гору величином у Српству, Црногорце људством рода српског, Црну Гору и Србију јединствено отаџбином српског народа.

Одиста, све што је благо и својство Црне Горе – земља, народ, држава, борења, твораштва, тековине, заветност Српству – има у насловљу, кроз два века (1697-1918), предводнике Петровић Његоше.

И помогнимо Научним скупом о њима, династији – говорећи увиђавно, без подсмеха, горчине и заједљивости, подразумевајући природним неслагања у схватањима, скромно поштујући беседу друкчијег смисла и хтења – допринесимо, дакле, ми научници, да се учврсти доследност истини, облагороди духовност друштва, оплемене услови за правду, нашим знањима светлосно обгрли родољубље; за свод узме етичка законитост:

отаџбина је врховно величанство;
истина је неприкосновена вредност;
моћ и власт су пролазне,
богатство угрожено,
част и слава епски вечите.

